

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 90 1969

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ.

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 c, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1970

får den av att gubbens uppretade granne är en Standard Oil-miljonär och Standard Oil hade redan i en ungdomsdikt av O'Neill betecknat den kapitalistiska makten.

Berättelsen kan, som Törnqvist påpekar, bidra till att karakterisera medlemmarna av familjen Tyrone i »Long Day's Journey»; vi ser hur de reagerar då de berättar och lyssnar. Men Törnqvist nöjer sig inte med detta, han tar historien på allvar t. o. m. gubbens fantastiska anklagelser att svinen tack vare miljonären fått kolera och lunginflammation. I avhandlingen leder den överambitiösa symboljakten till omständliga jämförelser mellan svinen och familjen Tyrone. Törnqvist fäster också vikt vid den alldeles obehövligen frågan om vem som bröt ned staketet, den förebådar, säger han, den fråga vi själva ställer till oss: »Who is to blame for the destruction of the Tyrone family?» Att ytterligare redogöra för jämförelserna skulle vara att alltför mycket framhäva en svaghet i den vetenskapliga metodiken.

Det är i samma kapitel som Törnqvist observerar hur ofta O'Neill i ett och samma drama låter en situation upprepas eller hur han sluter cirkeln genom att låta den sista scenen erinra om den första eller som i »Long Day's Journey» och »A Touch of the Poet» går tillbaka till ett förflutet som vi lärt känna under spelets gång. Den tekniken har sitt konstnärliga värde och kan samtidigt ge nya tolkningsmöjligheter. I »The Great God Brown» t. ex. (avh. s. 252) blir livskonflikterna allmängiltiga, tidlösa och oundvikliga.

Det har varit nödvändigt att ge exempel på hur vissa fastlåsta positioner och långsökta tolkningar har kommit Törnqvist att välja och vraka i texten och att konstruera sammanställningar som skall stödja varandra och föra till ett bestämt mål. Det händer att analyserna av problem och rollkaraktärer inverkar skadligt på undersökningen av O'Neills dramatiska teknik.

I litteraturvetenskap kan de subjektiva inslagen sällan hållas utanför. För en forskare ter sig kanske ett sammanhang så självklart, en tanke hos diktaren så uppenbar att inga bevis behövs. Och vad skall anses som bevis? Det är principiella frågor som aldrig får ett slutgiltigt svar. I Törnqvists fall har upptäckarglädjen ofta fått ersätta objektiviteten. En del av hans tolkningar förutsätter dels att O'Neill var likgiltig för om han blev förstadd, dels att han ibland var sällsynt krystad och förkonstlad.

Också med strängare krav än Törnqvist har haft på sig själv går det att få fram ett sammanfattande bestående resultat av hans undersökning, ett resultat som ofta erhålles vid undersökningar av detta slag: diktarens uttrycksmedel är mera genomtänkta och genomarbetade

än man tidigare lagt märke till. Ofta blir O'Neills avsikter nu först uppenbara och alldeles givet kan uppskattningen av hans konstnärskap nu få mera bärande motiveringar än tidigare.

Lennart Josephson

Timo Tiusanen: *O'Neill's Scenic Images*. Princeton University Press. Princeton, New Jersey 1968.

Ovetande om varandras avhandlingar disputeerade Egil Törnqvist i Uppsala och Timo Tiusanen i Helsingfors dagarna efter varandra!

De har disponerat materialet på skilda sätt. Finländaren behandlar varje drama för sig och sammanställer dem som ligger varandra nära i fråga om dramatisk teknik och motiv men har ändå i stora drag kunnat rätta sig efter tillkomsttiden. Viktiga stilmedel är systematiskt genomgångna i samband med dramer som särskilt präglats av dem, men upprepningar har varit oundvikliga. De verkar störande men utan dem skulle behandlingen av varje enskilt verk ha blivit missvisande. Det är inte fråga om en detaljerad undersökning verk för verk. Tiusanen har i stället uppmärksammat de stildrag som är mest karakteristiska, inte minst ur teatersynpunkt. Han är själv regissör och kan uppfatta dramernas verkan på en scen och samspelet mellan dekor, inscenering, ljudackompanjemang av olika slag och dialog och monolog.

Samtidigt kan han ge en utmärkt översikt över O'Neills utveckling som konstnär från den tidiga realismen och en symbolisk realism mot expressionismen som i sin tur har dröjt kvar med sina skarpa motsättningar också i senare dramer. Till sist visar han på de stilmedel som så outplånligt återger känslan och livsäckadningen i de sista verken. De väsentliga gemensamma stildragen i dessa verk får av Tiusanen den välfunna beteckningen »dynamic realism».

Avhandlingen visar hur stilmedlen under årens gång varierar och påverkar varandra eller avlöser varandra. En sådan översikt finns inte i den tidigare O'Neill litteraturen, fastän Tiusanen i många detaljer och vissa grunduppfattningar naturligtvis kan stödja sig på sina föregångare. Han hänvisar mycket omsorgsfullt till tidigare forskare, vare sig han ansluter sig till dem eller polemiserar mot dem. Särskilt gör han rättvisa åt en av pionjärerna inom O'Neillforskningen, Otto Koischwitz.

En god bakgrund är också den kunskap Tiusanen har om den aktuella och tidigare teaterdiskussionen liksom om den dramatik som har spelat en väsentlig roll för O'Neill. Därigenom

får vi en rättvisare bedömning än hos den äldre forskningen av O'Neills originalitet.

Avhandlingen är saklig som vetenskapligt specimen men är också en kritisk genomgång av produktionen. Detta är inte något fel, särskilt som både negativa och positiva omdömen motiveras. Bland annat jämförs stilmedlen med de motiv och tendenser som dramerna återger. De spydiga anmärkningarna misspryder — det är så lätt att vara spydig — men de har sin motvikt i entusiasmen för de verk som i Tiusanens ögon är O'Neills märkligaste. Att han låter tvärsäker i sina omdömen hör samman med den kritiska uppgift han påtagit sig.

Subjektiviteten i en avhandling av detta slag märks i den större eller mindre uppmärksamhet som ägnas varje särskilt verk. Tiusanen har knappast frångått den regeln ens då han som den förste O'Neillforskaren går igenom diktarens opublicerade dramer. Att han ägnar bara ett fåtal sidor åt några ungdomsverk är naturligt. Ibland skulle man ändå ha önskat en mera vittomfattande undersökning, t. ex. av O'Neills första bevarade drama med dess slutreplik som sedan varieras i »More Stately Mansions» och i »Long Day's Journey». Den summerar lösningen av konflikten i ungdomsdramat och har genom en ordlek givit titeln »A Wife for a Life». Ursprunget finns i Johannesevangeliet och vi kunde t. ex. i detta sammanhang ha fått exempel på O'Neills olika sätt att använda citat eller travestier. Nu väcker upprepningen bara Tiusanens förvåning (s. 259).

Avhandlingens underlåtenhetssynder är inte av svårare art och proportionerna verkar på det hela taget välmotiverade. Stilen är innehållsrik i sin knapphändighet. Som exempel kan nämnas avslutningens snabba genomgång av dekonen så som O'Neill angett dem med dess symboliska detaljer och dess både berättande och

rent dramatekniska funktion. För honom gäller mer än för de flesta dramatiker Tiusanens sammanfattande omdöme: »The settings are incapable».

I en hel del fall har Tiusanen kommit fram till samma resultat som Törnqvist, dvs. då Törnqvist läser texten med oförvillad blick. Tiusanen är mera återhållsam, ger sig inte in på våghalsiga teorier, trots att han är obunden i sina värderingar. Den bild han ger av O'Neill som konstnär är mångsidig och fint nyanserad utan att vara revolutionerande.

Lennart Josephson

Ulrich Halfmann: »Unreal Realism». *O'Neills Dramatisches Werk im Spiegel seiner szenischen Kunst*. A. Francke AG Verlag Bern 1969. Halfmann ägnar första kapitlet åt en kort redogörelse för nya riktningar inom teaterkonsten och dess estetik under decennierna kring sekelskiftet. Självständig är denna redogörelse inte annat än genom koncentrationen till verk som direkt eller indirekt kan ha påverkat O'Neill. De följande kapitlen behandlar den estetiska och symboliska betydelsen av de scenbilder och de ljud- och ljuseffekter som är angivna i dramernas texter. Sambanden med tidigare teater teori och dramatik är observerade, men O'Neills utveckling som författare och teaterkonstnär försummas ofta.

Arbetet förelåg i sin ursprungliga form som akad. avhandling i Freiburg im Breslau 1967 och har ingen hänvisning till de två samtida nordiska avhandlingarna. Vi får ytterligare en påminnelse om behovet av internationella förteckningar över relativt fullbordade men otryckta arbeten inom samma områden.

L.J.